

РЕЦЕНЗИЯ

Относно: представените материали от д-р **КАМИЛА МАГДАЛЕНА РАДЛИНСКА** за публична защита на дисертационен труд: “Циклични и сезонни адаптации на заетостта – перспектива на националните икономики на Централна и Източна Европа“ (Циклические и сезонные приспособления занятости – перспектива экономик стран Центральной и Восточной Европы) за присъждане на научна степен „доктор на науките“

Област на ВО: 3. Социални, стопански и правни науки

Професионално направление: 3.8 „Икономика“

Факултет: „Социални, стопански и компютърни науки“, ВСУ „Черноризец Храбър“

Катедра: „Икономика“

Автор на становището: проф. д-р **ДОБРИНКА ПЕТКОВА ЗЛАТЕВА**, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“

Основание за написване на рецензита: Заповед на Ректора на ВСУ „Черноризец Храбър“ № 870 от 26.11.2025 г. и решение от първото заседание на научното жури.

1. Данни за дисертанта.

Камила Магдалена Радлинска е доктор (кандидат на икономическите науки) от 2007 г. в Гданския университет, Полша. Работила е като изследовател и асистент в катедра „Икономика“, във факултет „Икономически науки“ на Кашалинския технологически университет, Полша. Показаните в автобиографията професионална кариера и натрупан международен научен опит безспорно подпомагат изследователската ѝ работа и резултатират в дисертационното изследване.

2. Обща характеристика на дисертационния труд, автореферата и наукометричните показатели.

Темата на **дисертационния труд** е ясно и много конкретно дефинирана и отговаря на изискванията за осъществяване на дисертационно изследване. Посветен е на реален теоретически проблем с безусловна практическа необходимост и предполага изследване на промените в заетостта, дължащи се на циклични и сезонни фактори на икономическата активност.

Дисертацията е в обем 282 страници. Съдържа увод, пет глави, резюме, заключения, списък на литературата и приложения. Обогатен е с 12 таблици и 36 фигури.

Нивото на информираност и подготвеност на автора по темата се изгражда върху сериозна проучвателна работа. Свидетелство за това е **използваната литература** от 312 заглавия на полски, английски, български и руски език. Свидетелства още, че дисертационният труд е изграден върху ниво на теоретична осведоменост, гарантиращо добър теоретичен и емпиричен анализ.

Актуалността на дисертационната тема не буди съмнения. Колебанията и промените в заетостта сами по себе си непрекъснато провокират научния интерес и са постоянно във фокуса на икономическата политика. Но най-често те се анализират в обстоятелствата или на сезонността или на цикличността. Подход прекалено абстрактен от позиция на действителността, тъй като заетостта се проявява едновременно със значителна циклична и сезонна променливост, а цикличността и сезонността протичат паралелно. Възприел това, авторът концентрира своето изследване върху анализа на връзката и корелацията между сезонните и цикличните колебания в заетостта. И навлиза, както той определя, в „ново пространство на изследвания“. Актуализирането на анализа е резултат и от емпиричните проучвания на трансформацията на пазара на труда, осъществявани в страните от Централна и Източна Европа“.

Авторефератът (43 страници) отразява точно дисертационния труд и дава пълна представа за научното изследване. Научните приноси са коректно посочени.

Доктор Радлинска представя таблица, с която показва, че покрива индивидуалните **наукометрични показатели**. Ще отбележа само, че докладите, публикувани в научни издания, реферирани и индексирани в световноизвестни бази данни са осем, а цитиранията са в: Scopus – 30; Web of Science – 30; Google Scholar – 154.

3. Преценка на съдържанието на дисертационния труд

Дисертационното изследване е изградено с ясна, отговаряща на нормите научно-изследователска логика. Дисертантът точно формулира **обекта** на изследването – „същността на цикличните и сезонните приспособявания в заетостта“. На тази основа поставя **11 изследователски проблема**, изследването, на които дава цялостност и задълбоченост на дисертационния труд. Например: как в икономическата литература се описват цикличността и сезонността на икономическите явления; какво е нивото и тенденцията на цикличните колебания и дали те са пространствено диференцирани; различават ли се нивото и тенденцията на сезонните колебания в броя на заетите лица от броя на отработените часове и др. Това позволява да се оценят и верифицират единадесет авторови **изследователски хипотези**, като: „декомпозицията на производствените динамични редове идентифицира морфологичните характеристики на икономическите цикли“; „в икономиката и нейните сектори сезонните колебания в броя на заетите лица са по-малки от сезонните колебания в броя на отработените часове“; „повишената гъвкавост на пазара на труда засилва цикличното и сезонното приспособяване на заетостта и др.

Авторът категорично формулира и успешно защитава **изследователската си теза** – „Икономиките и секторите, които се характеризират със задържане на работниците по време на икономически колебания, се характеризират и с по-малки сезонни колебания в заетостта“. Защитава я като си поставя конкретна и ясна **цел** – „да се установи и оцени връзката между приспособяването на заетостта по време на икономически колебания и

сезонността на заетостта“. Осъществява целта чрез разрешаването на 9 **изследователски задачи**, някои от които са: „тълкуване на значението на дългосрочните, цикличните и сезонните колебания на икономическите променливи“; „идентифициране на връзките между пазара на стоки и услуги и пазара на труда в динамичните анализи“; „идентифициране на икономики и сектори, в които приспособяването на заетостта по време на колебанията в икономическата активност показва задържане на работниците и др.

Методология. Дисертационното изследване се осъществява върху предварително ясно разработена концепция, определяща етапите на анализа, обхвата (пространствен и времеви) на емпиричните изследвания, изборът на конкретните методи и модели и т.н. Може да се споделят: динамичното моделиране, методите за идентифициране на икономическия цикъл – филтърът на Christiano-Fitzgerald, коефициентът на линейна корелация на Pearson, процедурата TRAMO/SEATS ARIMA X-12, графичен и регресионен анализ и др. Емпиричните изследвания са на базата на данни на EUROSTAT. Методологическият инструментариум, както и ясно определените ограничения позволяват осъществяването на изследователските задачи, проверката на изследователските хипотези и защитата на авторовата теза.

Структурата на дисертацията съответства напълно на наложените се критерии за разработване на дисертация за научна степен „доктор на науките“. Изградена е с логическа последователност и балансираност.

В дисертационния труд, логично, основната цел е разграничена в две посоки. Едната, която можем да определим като теоретична, е анализ на променливостта на стопанските явления, циклични и сезонни приспособявания на заетостта (1, 2, 3 глава). Втората, повече емпирична, е анализ върху примерите от страните на Централна и Източна Европа на приспособяването на заетостта към икономическия цикъл и сезонността (4, 5 глава).

Анализът започва с теоретико-методологическо представяне на декомпозицията и динамичното моделиране на икономическите явления (**първа глава**), осъществено върху класическите теории за цикличните колебания и теоретичните причини за икономическите цикли. Възприема се, на основа на математическото представяне на стопанските цикли, на разбирането, че декомпозицията превръща цикличността на производството в предсказуемо явление, а динамичното моделиране позволява по-точно да се идентифицират закономерностите (систематични и случайни) в икономическите явления и тяхната променливост. Представа се декомпозицията на БВП, на броя на заетите лица и са изчислени тенденциите в цикличните промени и сезонните колебания. Заклучава се, че този подход позволява да се наблюдават допълнителни характеристики, определящи цикличността и сезонността в икономическите променливи и води до по-обхватен анализ. На базата на представени математически процедури, авторът намира възможността да се оцени статистическата значимост на сезонните колебания, и е категоричен, че ако сезонността се изключи от анализите, те се лишават от важна информация, особено в чувствителни към сезонни колебания сфери.

Във **втора глава** се разглеждат цикличните и сезонните приспособявания на заетостта, механизмът, чрез който заетостта се приспособява към цикличните и сезонните колебания в производството. Те се свързват с гъвкавостта на пазара на труда и неговата способност да се саморегулира и адаптира към промените на пазара на стоки и услуги. Отбелязват се и провалите на пазарния механизъм и загубата на способност пазарът на труда да се саморегулира, в резултат на което са появява необходимостта от намеса на правителството. Но свръхрегулацията води до „сковаване“ на пазара на труда и обратна необходимост от дерегулация. Авторът констатира, че пазарите на труда в ЕС са значително институционализирани, но счита, че страните от Централна и Източна Европа (ЦИЕ) търсят собствени

институционални решения. Забелязва се също, че пазарите на труда в ЦИЕ са много сходни помежду си и едно от сходствата е синдикализирането на пазара на труда. Изследва се механизмът на регулиране на заетостта в компаниите, необходимостта от използване на теорията за динамичното търсене на работна сила и се обосновава практиката за задържане на работници по време на циклични колебания и разходите за това. Анализът включва и наемането от компаниите на сезонни работници и приспособяването на заетостта към промените в производството.

Емпиричните изследвания се предшестват от методология за тяхното осъществяване (**трета глава**). Обосновани са концепцията на изследването, мотивирано е провеждането му и са описани методите на изследване. Много естествено това са методите за измерване на цикличните и сезонните колебания на заетостта, методите за изследване на приспособяването на заетостта по време на икономическите колебания и др.

Емпиричното проучване на приспособяването на заетостта към икономическия цикъл в страните от ЦИЕ е обект на **четвърта глава**. Основа на изследването е проучването на цикличните колебания на брутната добавена стойност и характеристиките на икономическите цикли в тези страни. Констатира се, че в отделните страни значително се различават амплитудата на икономическите цикли, продължителността на икономическите цикли и на отделните фази и т.н. Но броят на стопанските цикли в отделните държави ги прави относително сходни. Изследваните държави са конкретно разграничени.

Анализиран се (чрез линейния корелационен коефициент на Pearson) цикличните приспособявания на зетостта, определяни още като здържане на работници. Посочено е, че страните от ЦИЕ имат високи нива на задържане на работници. Чрез рекурсивния линейен корелационен коефициент на Pearson се изследва стабилността на задържане на работната сила по време на икономически кризи, промените в заетостта и брутната добавена стойност. Авторът отбелязва, че по време на икономически кризи в страните от ЦИЕ се

използват механизми за приспособяване на работниците и работното време. Според него най-високи нива на задържане на работници има в индустриалния сектор, най-ниски в сектора на услугите, а най-стабилни са в селскостопанския сектор

Пета глава е предназначена за емпиричните изследвания на сезонността на броя на заетите лица, отработените часове, както и сезонните приспособявания на заетостта в страните от ЦИЕ и техните сектори. Установява се, че сезонността на заетостта във всички страни от ЦИЕ е важен компонент на динамичните редове на заетостта, измерени чрез броя на заетите лица и чрез броя на отработените часове. Във всички страни нивото на сезонност на броя на заетите лица е ниско и има тенденция да намалява във времето. Докато сезонността на броя на отработените часове е сравнително висока. Сезонността на броя на заетите лица и сезонността на броя на отработените часове се анализират и оценяват по сектори и се правят съответните заключения. Но се обобщава, че не рядко те са сходни с приспособяването на заетостта, наблюдавано по време на икономически колебания. Открива се причинно-следствената връзка между приспособяването на заетостта по време на колебанията на икономическия цикъл и сезонността на заетостта. Според автора, резултатите от анализа потвърждават тезата му, че икономиките и секторите, които се характеризират със задържане на работниците по време на икономически колебания, се характеризират и с по-малки сезонни колебания в заетостта.

4. Научни приноси

Естествено е в дисертация за получаване на научна степен да се търсят реализирани критерии за научност, според които може да се прави преценка за научните и практико-приложните приноси.

Синтезирано и накратко могат да бъдат споделени:

Приноси в методологията.

Принос в методологията на изследването на конюнктурните и сезонните колебания в работната сила, и в частност задържането на работниците е предложената **систематизация на концепциите за измерване на задържането на работната сила**

Научни приноси.

Дисертацията надгражда теорията с анализа на връзката между икономическите цикли и пазара на труда. Конкретно с анализа на променливостта и взаимозависимостта на пазара на стоки и услуги и пазара на труда в условията на икономическата цикличност, по друг начин казано, механизмите на влияние на цикличните колебания на пазара на стоки и услуги и цикличните колебания на заетостта.

Принос към теорията за търсенето на труд по време на икономическо забавяне е разбирането на автора за необходимостта от използването в анализа на разходите за труд, особено разходите, свързани с освобождаването на работници по време на рецесия, и разходите за наемане и обучение на нови работници по време на подем.

Приносна оценка заслужава анализът на институционалната регулация на пазара на труда, оказваща влияние върху нивото на задържане на работниците, както и необходимостта от създаване на институционален модел в страните от ЦИЕ.

Теоретичен принос се открива в извода на авторката, че на микрониво компаниите са склонни да използват сезонното задържане на работниците, при негативните обстоятелства на цикличните колебания и на пазара на труда.

Приносни изводи се съдържат в твърдението, че сезонността в заетостта е потенциално обяснение за приспособяването на заетостта към цикличните колебания в производството. Доказва се тезата в дисертационното изследване, че сезонните и цикличните колебания се проявяват във взаимозависима едновременност.

Практико-приложни приноси.

Приложим и ценен за практиката е изводът, че институционалните модели, регулациите и политиките на пазара на труда са важни детерминанти на цикличното приспособяване на заетостта.

Полезни са препоръките за промени в регулациите, институциите и политиките на пазара на труда, както и препоръките към компаниите при вземане на решения за заетостта да отчитат цикличната и сезонната променливост в икономиката.

За практиката би било полезно разбирането за изграждане на сезонен механизъм за наемане на работници.

5. Критични бележки, препоръки и въпроси

Критичните бележки не биха променили общата положителна оценка на дисертационното изследване и тяхното споделяне би обременило рецензията.

Препоръчвам на автора в бъдещите изследвания по-категорично да подчертава собствените си позиции и с по-голяма решителност да формулира препоръките си.

Би ми бил интересен отговорът на въпроса: От гл. т. на фундаменталния теоретичен понятиен анализ, кое е понятието, което отразява едновременността на цикличната и сезонната заетост? С кой математически модел би се изразила тази заедност?

6. Заключение

Дисертационният труд е разработен с научни познания и изграден емпиричен опит. Посветен е на актуален теоретически и практически проблем. Поставените цели и задачи са успешно осъществени. Присъстват научни и научно-приложни приноси, които обогатяват теорията и са приложими в практиката.

Резултатите, постигнати в дисертационния труд напълно съответстват на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България, на Правилника за неговото прилагане и на вътрешните изисквания на ВСУ „Черноризец Храбър“ за придобиване на научна степен „доктор на

науките“. Въз основа на констатираното, давам **положителна оценка** на дисертационния труд и предлагам на членовете на почитаемото Научно жури да присъдят на **д-р Камила Магдалена Радлинска** научната степен „доктор на науките“ по професионално направление 3.8. „Икономика“.

25. 01. 2026 г.

гр. В. Търново

Член на научното жури, рецензент:

(проф. д-р Д. Златева)